

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มหาปรีณิพพานสูตรได้กล่าวถึงพระพุทธดำรัสที่ตรัสเกี่ยวกับการสร้างสถูปและการบูชา กับพระอานนท์ว่า “พวกเขาพึงปฏิบัติต่อสรีระของพระตถาคต พระอรหันต์ เหมือนอย่างที่เขาปฏิบัติต่อพระบรมศพพระเจ้าจักรพรรดิ พึงสร้างสถูปของพระตถาคตไว้ที่ทางสี่แพร่ง ชนเหล่าใดจักยกกระเบื้องดอกไม้ ของหอม หรือจตุรณจกทำจิตให้เลื่อมใสในสถูปการกระทำจักเป็นไปเพื่อความเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ชนทั้งหลายตลอดกาล”^๑

หลังจากที่พระพุทธเจ้าปรีณิพพานไปแล้วก็มีการสร้างพระสถูปเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุต่างๆ ไว้สักการบูชา ตามแคว้นแคว้น เช่น พระราชาแห่งแคว้นมคธพระนามว่า อชาตศัตรู เวเทหิบุตร ทรงสร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและการทำการฉลองในกรุงราชคฤห์ พวกเจ้าลิจฉวีผู้ครองกรุงเวสาลีทรงสร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลองในกรุงเวสาลี พวกเจ้าสาकยะชาวกบิลพัสดุ์ก็ทรงสร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลองในกรุงกบิลพัสดุ์^๒ เป็นต้นจากหลักฐานดังกล่าวจะเห็นได้ว่าการสักการบูชา การเฉลิมฉลองต่อพระบรมสารีริกธาตุกลายเป็นประเพณี วัฒนธรรมอันดีงามในการบูชา และทำให้มีการปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

ในประเทศไทยปรากฏหลักฐานทางโบราณคดี ทางประวัติศาสตร์ การสร้างสถูปเจดีย์ไว้บรรจุพระบรมสารีริกธาตุในทุกภูมิภาคของประเทศ เช่น ภาคเหนือมีพระธาตุคอกยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ ภาคกลางมีพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม ภาคใต้มีพระธาตุไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี และภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม เป็นต้นเพื่อให้ประชาชนได้กราบไหว้สักการบูชาและเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวไทยพุทธตลอดมา

^๑ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๐๕/๑๕๒; ที.ม. (บาลี) ๑๐/๒๐๕/๑๒๕.

^๒ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๐๘/๑๕๕; ที.ม. (บาลี) ๑๐/๒๐๘/๑๕๕.

พระบรมสารีริกธาตุที่อยู่ทุกภาคของประเทศไทย มีทั้งตำนานที่สร้างขึ้นมาแต่โบราณกาล และเพิ่งขุดพบและจัดสร้างขึ้นใหม่ดังที่อำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคามเป็นเขตที่มีการขุดพบหลักฐานทางประวัติศาสตร์โบราณคดีที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองในอดีต เพราะบริเวณนี้ได้เคยเป็นที่ตั้งของนครจำปาศรีมาก่อน ได้ขุดพบสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุบรรจุในดัลลึงทองคำ เงินและสำริด ซึ่งสันนิษฐานว่ามีอายุอยู่ในพุทธศตวรรษที่ ๑๓ – ๑๖ สมัยทวารวดีรัฐบาลจึงอนุมัติให้ดำเนินการก่อสร้างองค์สถูปเจดีย์องค์ใหญ่ ขึ้นบรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้เป็นการถาวร ณ ดาลลึงที่ขุดพบนั้น แต่ความเป็นจริงได้เลือกทำเลที่สร้างใหม่ ออกไปยังโคกคงเค็ง ซึ่งเป็นที่ราบสูงกว้างใหญ่ห่างจากจุดที่ขุดพบราว ๒ กิโลเมตรด้วย^๑

พระชาตุนาคูน ไม่เพียงแต่เป็นศูนย์รวมทางจิตใจเท่านั้นแต่ยังหมายรวมถึงคุณค่าที่กำหนดเพื่อน้อมนำจิตใจของผู้ที่ได้พบเห็นเกิดพุทธานุสติ ระลึกถึงพุทธองค์พระผู้เป็นศาสดาแล้วเกิดศรัทธาประสาทะนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้วยังเป็นภาพสะท้อนของความสัมพันธ์ระหว่างรูปธรรมและนามธรรมของสรรพสิ่งที่เราไม่สามารถเห็นได้นอกจากใช้ปัญญาพิจารณาเท่านั้น นอกจากนี้องค์พระชาตุนาคูนยังมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวอำเภอนาคูนเป็นอย่างมาก ทั้งทางด้านการปกครองท้องถิ่น เศรษฐกิจขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม มีการประกอบพิธีถวายสักการะพระธาตุ เรียกว่า “งานนมัสการพระชาตุนาคูน” คนที่มาร่วมงานนมัสการพระชาตุนาคูนนี้เชื่อว่าเมื่อมาร่วมพิธีแล้วจะได้บุญกุศลมาก เชื่อว่าเทวดาที่สถิตอยู่ในเรือนธาตุจะคลบันดาลให้ตนเองสมปรารถนา เชื่อว่าพระธาตุจะปกป้องรักษาคุ้มครอง และมีความเชื่อว่าแต่งงานแล้วไม่มีบุตรมาขอบุตรก็จะได้บุตร เชื่อว่าเมื่อลูกจะไปเกณฑ์ทหารและไม่ต้องการให้ลูกติดทหารเพราะกลัวว่าลูกจะลำบาก ก็ไปขอบนไว้กับพระธาตุ หากได้สมดังปรารถนาแล้วก็จะมาทำพิธีแก้บน จะเห็นได้ว่าพระชาตุนาคูนมีความสัมพันธ์ต่อวิถีชีวิตชาวอำเภอนาคูนและผู้ที่ศรัทธาอย่างแนบแน่น

^๑อำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคาม, พระบรมชาตุนาคูน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (มหาสารคาม : นาคูนการพิมพ์, ๒๕๕๕), หน้า ๒๓.

ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาคุณค่าของศรัทธาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาพระธาตุนาคูน ของชาวอำเภอ นาคูน จังหวัดมหาสารคามที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและพฤติกรรมของชาวอำเภอ นาคูน จังหวัดมหาสารคามทำให้เกิดความเคารพสักการบูชาต่อองค์พระธาตุนาคูนเป็นอย่างมาก และทำให้เกิดเป็นแนวปฏิบัติสืบต่อกันมาจนกลายเป็นประเพณีสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน อันเป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา ประเทศชาติ สังคม และวงวิชาการต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ ศึกษาหลักศรัทธา และพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา

๑.๒.๒ ศึกษาประวัติ และพิธีกรรมการบูชาพระธาตุนาคูน อำเภอ นาคูน จังหวัดมหาสารคาม

๑.๒.๓ ศึกษาคุณค่าศรัทธาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาพระธาตุนาคูนของชาวพุทธอำเภอ นาคูน จังหวัดมหาสารคาม

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๓.๑ ด้านแหล่งข้อมูล

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative Research) มุ่งศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) ได้แก่พระไตรปิฎก และคัมภีร์อรรถกถา เอกสารเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนเอกสารวิชาการทั่วไปที่เกี่ยวข้องรวมทั้งการวิจัยภาคสนาม

๑.๓.๒ ด้านเนื้อหา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรม ความสำคัญ พิธีกรรม และคุณค่าศรัทธาพระธาตุนาคูนที่มีต่อชาวพุทธอำเภอ นาคูน จังหวัดมหาสารคาม

๑.๓.๓ ด้านประชากรกลุ่มเป้าหมาย

ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มเป้าหมายไว้ ดังนี้ ต้องเป็นผู้ที่ทราบหลักศรัทธาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาพระธาตุนาคูน ของชาวพุทธอำเภอ นาคูน จังหวัดมหาสารคาม จากพระเถระนักปราชญ์ และผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ชุมชน ตำบลพระธาตุ เขตอำเภอ นาคูน ๑๕ รูป/คนมีเกณฑ์เลือกกลุ่มเป้าหมายเลือกจากตัวแทนของภาคส่วนต่างๆ คือตัวแทนจากคณะสงฆ์ หน่วยงาน

ราชการ ผู้นำหมู่บ้าน และปราชญ์ชาวบ้าน และทราบเกี่ยวกับคุณค่าของหลักศรัทธาและเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมการบูชาพระธาตุนาดูนดังนี้

๑.๓.๓.๑ ผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ เป็นการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จะเลือกพระสงฆ์ ๕ รูปต้องมีอายุ ๔๐ ปีขึ้นไป และพรรษา ๑๐ ขึ้นไปได้รับการยกย่องจากชาวบ้านโดยทั่วไปว่าเป็นปราชญ์ เป็นผู้รู้ และเป็นผู้ที่มีความสำคัญ และทราบเกี่ยวกับคุณค่าของหลักศรัทธาและเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมการบูชาพระธาตุนาดูนได้แก่

๑) พระราชปริยัติยาทร (น้อย ญาณวฑฺฒโน), ๕ ธันวาคม ๒๕๕๕ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ที่พระเทพสิทธิธารจารย์, เจ้าคณะจังหวัดมหาสารคาม

๒) พระครูปริยัติกิจ (พรหมจารี) รองเจ้าคณะจังหวัดมหาสารคาม

๓) พระครูโสภณเจติยาภิรักษ์ เจ้าคณะอำเภอนาดูน

๔) พระครูสุคนธ์โพธิพัทธ์ เจ้าคณะตำบลพระธาตุ

๕) พระถวิล สุนตจิตโต รักษาการเจ้าคณะตำบลนาดูน

๑.๓.๓.๒ ฆราวาส ๑๔ คน มีอายุตั้งแต่ ๔๐ ปีขึ้นไป ได้รับการยกย่องจากชาวบ้านโดยทั่วไปว่าเป็นปราชญ์ เป็นผู้รู้ เป็นผู้นำหมู่บ้านหรือเป็นผู้ที่มีความสำคัญในหมู่บ้าน ทราบเกี่ยวกับคุณค่าของหลักศรัทธาที่เกี่ยวข้องกับพระธาตุนาดูน

๑) นายชูชาติ ราชจันทร์ หัวหน้ากลุ่มงานส่งเสริมศาสนา ศิลปวัฒนธรรม สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม

๒) นายสุดสาคร คำหนองสรวง คณะกรรมการกองทุนพัฒนาและอนุรักษ์พระธาตุนาดูน

๓) นายแสงประทีปบุญน้อมนายอำเภอนาดูน

๔) นายประสิทธิ์ พูลวงษ์ รองนายกเทศมนตรีตำบลนาดูน

๕) นายทองสุข ทุมมี พรหมณ์พิธีกรรม ผู้ทำพิธีบูชาพระธาตุนาดูน

๖) นายประเสริฐ ธนาเดชาวัฒนกุลกำนันตำบลนาดูน

๗) ผู้ใหญ่บ้านจากตำบลนาดูน หมู่ที่ ๑, ๒, ๔, ๕, ๗, ๘, ๑๐, และหมู่

๑๓ จำนวน ๘ คน

๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

คุณค่า หมายถึง สิ่งที่มีประโยชน์หรือในด้านต่างๆ ซึ่งเป็นผลที่เกิดจากความศรัทธาและพิธีกรรมการบูชาพระรัตนาคูณ อำเภอนาคูณ จังหวัดมหาสารคาม

ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อมั่นในการกระทำสิ่งที่ดีงามตามแนวทางของพระพุทธศาสนาในพิธีกรรมการบูชาพระรัตนาคูณ

พิธีกรรม หมายถึง การกระทำที่เป็นรูปธรรม มีการกระทำที่เป็นขั้นตอน และปฏิบัติเพื่อเป็นสื่อสัญลักษณ์ ที่ชาวพุทธอำเภอนาคูณ และพุทธศาสนิกชนปฏิบัติต่อพระรัตนาคูณ จังหวัดมหาสารคาม ได้แก่ ๑. พิธีกรรมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ ๒. พิธีกรรม และ ๓. พิธีกรรมเกี่ยวกับชุมชนและสังคมเป็นต้น

พิธีกรรมบวงสรวง หมายถึง พิธีการบูชาพระคุณความดีของท่านที่มีคุณงามความดีต่อสรรพสัตว์ทั้ง ๓ โลก จัดขึ้นในงานนมัสการพระรัตนาคูณในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓

พิธีกรรมบวงสรวงบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ หมายถึง การบูชาบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ เพื่อนำน้ำศักดิ์มาสรงพระรัตนาคูณ ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓

พิธีกรรมสูตรขวัญกุมข้าวใหญ่ หมายถึง พิธีกรรมสูตรขวัญกุมข้าว เป็นการสู่ขวัญข้าวหรือสูตรขวัญกุมข้าวใหญ่เป็นการทำบุญเพื่อตอบแทนบุญคุณแม่โพสพที่ให้น้ำอุดมสมบูรณ์ดี

พิธีกรรมบ่ำหรือบนบาน หมายถึง บอกกล่าว หรือบนบานต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ดูแลรักษาองค์พระรัตนาคูณให้ตนสมปรารถนา

พิธีกรรมปงหรือแก้บน หมายถึง เป็นพิธีกรรมปงหรือแก้บน จะกระทำเมื่อได้สิ่งที่ตนปรารถนาแล้ว สถานที่จะต้องเป็นบริเวณลานขององค์พระรัตนาคูณเท่านั้น

พิธีกรรมขอขมา หมายถึง เป็นพิธีกรรมเฉพาะบุคคล เมื่อมีเหตุการณ์ต่างๆ เกิดขึ้นโดยไม่มีทางแก้ไขได้ เช่น เมื่อเกิดอาการเจ็บป่วยไม่สบายโดยไม่ทราบสาเหตุแสดงว่าทำผิดต่อพระรัตนาคูณต้องมาขอขมา

พิธีสรงน้ำพระธาตุ หมายถึง การนำน้ำจากบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์มาสรงองค์เรือนธาตุหรือส่วนต่างๆ ของพระรัตนาคูณ

พิธีเวียนเทียน หมายถึง การนำรูป เทียน ดอกไม้ มากระทำเดินวนประทักษิณให้ครบ ๓ รอบ ต่อองค์พระรัตนาคูณในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓

พิธีปฏิบัติธรรมบูชาพระธาตุ หมายถึง การบำเพ็ญภาวนา ตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ๓ เพื่อบูชาพระธาตุนาค

พิธีเปลี่ยนผ้าห่มพระธาตุ หมายถึง การเปลี่ยนผ้าไตรจีวรให้กับองค์พระธาตุนาค

พระธาตุนาค หมายถึง เจดีย์ลักษณะประยุดต์จากสกลูปจำลองที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่ขุดพบตามแบบทวารวดี สร้างไว้ ณ อำเภอหาดฉาง จังหวัดมหาสารคาม

ชาวพุทธอำเภอหาดฉาง หมายถึง ประชาชน หรือบุคคลที่มีถิ่นอาศัยอยู่ในเขตอำเภอหาดฉาง จังหวัดมหาสารคามที่นับถือพระพุทธศาสนา ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับประเพณีและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุนาค

๑.๕ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์ใช้หลักศรัทธาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาพระธาตุนาค ของชาวพุทธอำเภอหาดฉาง จังหวัดมหาสารคาม ดังต่อไปนี้

๑.๕.๑ เอกสารทั่วไป

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายคำว่า พิธีกรรม หมายถึง การบูชาแบบอย่างหรือแบบแผนต่างๆ ที่ปฏิบัติในทางศาสนา^๕ เป็นคำบัญญัติของการประกอบพิธีการต่างๆ และคำว่า พิธีการ (Rite) หมายถึง พิธีตามประเพณีทางศาสนาหรือในโอกาสสำคัญ พิธีกรรมจะก่อให้เกิดอำนาจพิเศษขึ้นมาเป็นการเพิ่มสีสันและพลังอำนาจให้แก่การดำเนินชีวิตประจำวัน^๖ เป็นรูปแบบของพฤติกรรมหรือการทำพิธี

दनัยไชยโยธา กล่าวว่า ข้อแตกต่างระหว่างศาสนากับไสยศาสตร์อยู่ที่พิธีกรรม พิธีกรรมทางศาสนามีขั้นตอนที่ชัดเจนมีพระเป็นผู้ประกอบพิธีบุคคลผู้ทำพิธีสามารถทำพิธีได้

^๕ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖), หน้า ๓๘๘.

^๖ Richard Lawrence, *Unlock Your Psychic Powers* – ศาสตร์แห่งพลัง, แปลโดยสมชายสัมฤทธิ์ทรัพย์ (กรุงเทพมหานคร : มาสเตอร์พรีนติ้ง, ๒๕๔๒), หน้า ๒๐๖-๒๐๗.

^๗ Denny Sargent, *Global Ritualism* พิธีกรรมของโลก, แปลโดยทิพย์อาภา (นามแฝง), (กรุงเทพมหานคร : บริษัทจูนพับลิชชิ่งจำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๒๕-๓๕.

จะเป็นใครก็ได้ทำแทนกันได้และมีวัตถุประสงค์เพื่อจรรโลงสืบทอดศาสนานำความเจริญรุ่งเรืองหรือความสุขสบายมาให้ผู้ที่เกี่ยวข้องส่วนไสยศาสตร์ผู้ประกอบพิธีจะต้องเป็นบุคคลเฉพาะทำแทนกันไม่ได้มีวัตถุประสงค์กำหนดไว้ชัดเจนเพื่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะไม่ได้เป็นการประกอบพิธีเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของสังคมโดยส่วนรวมการประกอบพิธีกรรมในสังคมไทยนั้นเป็นเรื่องที่ผสมผสานกันระหว่างความเชื่อที่เป็นศาสนากับไสยศาสตร์อย่างแยกกันไม่ออกตามปกติพิธีกรรมทางศาสนาเน้นความเชื่อทางศาสนาเป็นหลักแต่ก็มีพิธีเป็นความเชื่อทางไสยศาสตร์ปะปนอยู่ด้วยเป็นส่วนน้อยเสมอ^๑

กิ่งแก้ว อรรถากร กล่าวถึงพิธีกรรมว่า เป็นวัฒนธรรมที่คนในสังคมได้สร้างขึ้นเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงทางจิตใจ แล้วทำให้ผู้ทำมีความสุขใจ มีความหวัง และเชื่อว่าพิธีกรรมต้องนำไปสู่ผลที่คาดหวัง ทำให้เกิดความเป็นสวัสดิมงคล อยู่เห็นเป็นสุข ลักษณะของพิธีกรรมมีอยู่ ๒ ประการ คือ เน้นเรื่องของจิตใจ และเน้นเรื่องสัญลักษณ์ ในสังคมไทยมักมีการประกอบพิธีกรรมในโอกาสต่างๆ ตั้งแต่เกิดจนตาย^๒

จารุวรรณ ธรรมวัตร กล่าวถึงพิธีกรรมว่า มีความสัมพันธ์กับความเชื่อเพราะพิธีกรรมเป็นพื้นฐานของการกระทำ ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อต่อสิ่งใด พิธีกรรมในสังคมไทยมีอยู่ ๒ ประเภทคือ พิธีกรรมส่วนรวม มีแบบแผนการกระทำ คล้ายคลึงกันทั่วประเทศ กับพิธีกรรมเฉพาะถิ่น มีแบบแผนการกระทำเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นใดถิ่นหนึ่ง แต่องค์ประกอบของพิธีกรรมของสองประเภทจะเหมือนกัน คือ มีความเชื่อเป็นรากฐานการกระทำ ผู้ประกอบพิธี อุปกรณ์ในพิธี วิธีดำเนินการ และผู้ร่วมพิธี^๓

สมชาย ลำดวน ได้กล่าวว่า นครจำปาศรีที่อำเภอนาคูนปัจจุบันเป็นนคร โบราณที่คนในสมัยปัจจุบันไม่ทราบว่ามิประวัติความเป็นมาอย่างไรแน่ จำเป็นต้องสันนิษฐานจากโบราณสถานและโบราณวัตถุที่มีอยู่ เช่น ปรากฏสถูป พระพิมพ์และเทวรูป หลักฐานพระพิมพ์ทางด้านมานุษยวิทยาโดยการสังเกตพระพักตร์ และพระวรกายของพระพิมพ์ปรากฏเป็นลักษณะของคนพื้นเมืองชาวสยาม โบราณนั้นเอง และสังเกตพุทธศิลป์ทำให้ทราบว่าเป็นศิลปะร่วมสมัย

^๑คณัฏไชโยธา, ลัทธิศาสนาและระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส. พรีนติ้งเฮาส์, ๒๕๓๘), หน้า ๖๕.

^๒กิ่งแก้ว อรรถากร, คติชนวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๒๐), หน้า ๘๖.

^๓จารุวรรณ ธรรมวัตร, คติชาวบ้าน, (มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๓๐), หน้า ๑๕๐ – ๑๕๒.

แบบพระพิมพ์พระปฐมเจดีย์ ซึ่งศาสตราจารย์ยอช เซเดย์ กล่าวไว้เป็นพระพิมพ์เก่าที่สุดของสยามทำขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐ – ๑๒๗๐ และพระพิมพ์แบบปฐมมีการจารึกคาถา เขมรมา ด้วยอักษรกฤณต์ หรืออักษรขอมโบราณ^{๑๑}

ศรีศักรวัลลิโภดม ได้กล่าวว่า บริเวณที่ตั้งอำเภอนาคนั้นแต่ก่อนเป็นเมืองขนาดใหญ่ เรียกว่า เมืองนครจัมปาศรี ในสมัยทวารวดี มีคูน้ำล้อมรอบ ภายในเมืองมีซาก พระสถูปเจดีย์กลางเมือง มีเนินศาสนสถานก่อด้วยศิลาแลง พบศิลาจารึกขอมมีการเอ่ยถึงนาม พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ นอกเมืองไปพบศาสนสถานขอมสมัยลพบุรี ๑ ถึง ๒ แห่ง เรียกว่า กุ๋นน้อย นครจัมปาศรีรู้จักทั่วไป เพราะค้นพบพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุพบพระพิมพ์สมัยทวารวดีแบบต่างๆ อีกมากมาย ปัจจุบันได้จัดสร้างพระธาตุนาคนุนบรรจุพระบรมธาตุ อยู่ทางทิศใต้ของอำเภอนาคนุน ภายในเมืองนครจัมปาศรีมีโคกเนินเป็นที่อยู่อาศัย แหล่งฝังศพของคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เพราะพบเศษภาชนะแบบทุ่งกุลาร หรือ ร้อยเอ็ดแบบต่างๆ ขุดลึกลงไประดับ ๒ – ๓ เมตร พบภาชนะผิวเรียบขาวสีเทา รวมทั้งแบบขาวบางที่จัดได้ว่าเป็นแบบทุ่งกุลารในสมัยทวารวดี ลพบุรี นอกจากนั้นยังพบเศษภาชนะเคลือบสีเขียวอ่อน และสีน้ำตาลเก่าแบบขอมกระจายอยู่ทั่วไป สิ่งสำคัญก็คือบริเวณศาลานางขาว จากการขุดลอกบริเวณอาคารพุทธศาสนาอาจจะเป็นฐานโบสถ์ เพราะเป็นฐานสี่เหลี่ยมผืนผ้าก่อด้วยศิลาแลง พบกระเบื้องดินเผา ใบเสมาทำด้วยศิลาแลงมีทั้งหักและเต็มใบเหลืออยู่มีลักษณะเป็นการปักในรูปแบบดึกขิตเช่นเดียวกับพบที่ ฟ้าแดดสูงยาง จังหวัดกาฬสินธุ์ แต่ลักษณะพิเศษหน้าอาคารหันไปทางทิศตะวันออก แน่นอนสถานที่ตรงนี้เป็นอาคารพุทธสถานแบบทวารวดี

การขุดค้นพบพระบรมธาตุ เป็นหลักฐานที่เด่นชัดถึงการแพร่คติบูชาพระบรมธาตุ จากภาคอีสานที่แสดงให้เห็นพุทธศาสนาเข้ามาเปลี่ยนแปลงระบบความเชื่อของประชาชนในท้องถิ่นนี้ก่อนยุคประวัติศาสตร์ การจัดสร้างพระเจดีย์บรรจุพระบรมธาตุมีประเพณีการสร้างพระพิมพ์แบบต่างๆ เพื่อได้มาซึ่งบุญกุศล การบรรจุพระสถูปในพระพิมพ์บางชนิดมีรูปพระสถูปอยู่แสดงถึงความสัมพันธ์กับบรรดาพระพิมพ์ที่พบในเขตอำเภอกันทรวิชัย ซึ่งบรรจุบนภาพสลักบนแผ่นศิลาสมัยทวารวดีหลายแห่งทั่วไปในภาคอีสาน จากหลักฐานที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ พอสรุปได้ว่า บริเวณเมืองนครจัมปาศรีเป็นชุมชนยุคก่อน

^{๑๑}สมชาย ลำดวน, พระบรมสารีริกธาตุนครจัมปาศรี, เอกสารวิชาการในงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทยครั้งที่ ๑๐, (พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๒๕), หน้า ๔๐ – ๕๐.

ประวัติศาสตร์มาจนถึงสมัยทวารวดีก็รับอิทธิพลพุทธศาสนาหลังจากสมัยทวารวดี แล้ว
อิทธิพลขอมเข้ามาในพุทธศตวรรษที่ ๑๖ – ๑๗^{๑๑}

ทรงพล มะลิกุล, ร้อยตรีและคนอื่นๆ ได้กล่าวว่าชุมชนเมืองโบราณในภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดมหาสารคามมีหลายแห่งที่สำคัญ ชุมชนโบราณนครจำปาศรีอยู่
ที่ท้องที่อำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเรียกกันว่าเป็นชุมชนที่มีมาเมื่อราวพุทธศตวรรษ
ที่ ๑๓ – ๑๖ ได้รับอิทธิพลของพุทธศาสนาร่วมสมัยกับอาณาจักรทวารวดีที่แผ่เข้ามาทางอีสาน
โดยมีหลักฐานจากจารึกหลังพระพิมพ์ดินเผาซึ่งขุดได้บริเวณชุมชนโบราณแห่งนี้เป็นภาษา
มอญ อักษรปัลลวะ ต่อมาอิทธิพลของมอญเสื่อมลง อิทธิพลของพุทธศาสนาและพราหมณ์
สมัยลพบุรี ก็แผ่เข้าซ้อนในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘ สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ซึ่งทรงเลื่อมใส
ในพระพุทธศาสนาทางฝ่ายมหายานทั้งมีหลักฐานเป็นศิลาจารึกของขอม ซึ่งได้จากศาลานาง
ขาว ในบริเวณชุมชนโบราณนครจำปาศรี จึงมีเหตุผลน่าเชื่อว่า ชุมชนโบราณนครจำปาศรี
เคยเป็นชุมชนที่มีอารยธรรมมอญโบราณและขอมโบราณมาก่อน

พุทธศาสนิกชนทั้งหลายได้ร่วมกันเสียสละแรงกาย แรงใจ และทรัพย์สมบัติ
ต่างๆ จัดสร้างพระธาตุนาคูนเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้ที่อำเภอนาคูนเป็นศูนย์รวมใจ
ของประชาชน เป็นพุทธมณฑลอีสาน เป็นศูนย์กลางในการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม
ท้องถิ่น เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศ เพื่อเป็นการส่งเสริมความสามัคคีบำรุง
พุทธศาสนา อนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น เสริมรายได้จากการท่องเที่ยว และที่สำคัญที่สุดให้
โอกาสคนในชุมชนและนอกชุมชนได้มาสัมผัสใกล้ชิดและรับบารมีสิริมงคลจากองค์พระธาตุนาคูน
ซึ่งกำหนดจัดงานนมัสการพระธาตุนาคูนประจำปี โดยยึดเอาวันสำคัญทางพุทธศาสนา
ในวันมาฆบูชา กำหนด ๕ วัน ๕ คืน^{๑๒}

อ.บริรักษ์ (นามแฝง) ได้กล่าวว่า ท้องที่อำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคามเป็นที่
ประดิษฐานพระธาตุนาคูนซึ่งเชื่อกันว่าบริเวณดังกล่าวเคยเจริญรุ่งเรืองทางพุทธศาสนาใน
อดีต ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑ – ๑๕ จากการขุดพบสถูปเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ พระ
พิมพ์ดินเผากรุณาคูนส่วนมากจะมีสถูปเจดีย์จำลองอยู่เสมอ เชื่อว่าพระบรมสารีริกธาตุเป็น

^{๑๑} ศิริจักรวัลติโกดม, อีสานสมัยต่างๆ, ในอีสาน เนื่องโอกาสครบรอบ ๕๕ ปีของสมาคมชาวอีสาน, (มหาสารคาม: ธรวิชัยการพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๑๔๕ – ๑๕๒.

^{๑๒} ทรงพล มะลิกุล, ร้อยตรีและคนอื่นๆ, **สิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่เมืองมหาสารคาม**, (มหาสารคาม : โรงพิมพ์
นางนวลออฟเซต, ๒๕๓๐), หน้า ๖๖ – ๖๘.

มงคลวัตถุสูงสุดทรงอานุภาพที่สุดที่จะพึงหาได้ในโลก ซึ่งพระพุทธเจ้า “ได้ทรงอธิษฐานไว้ก่อนปรินิพพานเพื่อให้มนุษย์ เทพ พรหมทั้งหลายได้มีไว้เป็นพุทธานุชา” เป็นเครื่องน้อมนำไปสู่สวรรค์ พรหม และนิพพานในที่สุด^{๓๓}

๑.๕.๒ งานวิจัย

พระมหาสมชาย ธีรปภาโส (บุญเกลี้ยง) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุในสังคมไทย” ผลการวิจัยสรุปได้ว่า พุทธศาสนิกชนมีความเชื่อว่าพระบรมสารีริกธาตุสูงยิ่ง และเชื่อมั่นในอานุภาพของพระบรมสารีริกธาตุที่ประดิษฐานอยู่ในพระสถูปเจดีย์ ผู้มีพระบรมสารีริกธาตุไว้สักการบูชาจะมีความสุขความเจริญในชีวิต ดังนั้น พุทธศาสนิกชนจึงพยายามปฏิบัติตนให้บริสุทธิ์เพื่อบูชาพระบรมสารีริกธาตุ เพราะความเชื่อว่าพระบรมสารีริกธาตุเป็นสิ่งแทนองค์พระพุทธเจ้า^{๓๔}

สุวิทย์ทองศรีเกตุอธิบายถึงพิธีกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นในกลุ่มพุทธศาสนิกชนบางพิธีที่รับความเชื่อมาจากศาสนาพราหมณ์เข้ามาเสริมบางพิธีที่รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์โดยตรงที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์สนองความต้องการของประชาชนได้มากกว่าพิธีกรรมในศาสนาพุทธกล่าวคือพิธีกรรมและคำสอนในศาสนาพุทธมุ่งด้านจริยธรรมและการใช้เหตุผลโดยเน้นการพึ่งตนเองหรือสติปัญญาของมนุษย์การทำพิธีจึงมีลักษณะเป็น “บุญ” คือมุ่งความสุขใจที่ได้กำจัดกิเลสของตนเองมากกว่าอย่างอื่นเช่นพิธีทอดกฐินพิธีทอดผ้าป่าเป็นต้นส่วนพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์แสดงถึงการยอมรับความมีอยู่ของอำนาจภายนอกในรูปแบบต่างๆลักษณะของพิธีมุ่งสร้างอำนาจภายนอกที่เหนือกว่าเช่นอำนาจของเทพเจ้าเพื่อกำจัดปกป้องอำนาจภายนอกที่ร้ายแรงอย่างอื่นและให้อำนาจที่เหนือกว่านี้ช่วยอำนวยความสุขแก่ผู้ประกอบพิธีด้วยลักษณะพิธีจึงแสดงให้เห็นความสูงต่ำ

^{๓๓}อ.บริรักษ์ (นามแฝง), **พระบรมธาตุ**, (กรุงเทพมหานคร: ชมรมปฏิบัติธรรมแก้วแสงทอง, ๒๕๓๕), หน้า ๑.

^{๓๔}พระมหาสมชาย ธีรปภาโส (บุญเกลี้ยง), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุในสังคมไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า บทคัดย่อ.

ระหว่างสิ่ง๒สิ่งเช่นผีกับเทวดาสวรรค์กับนรกข้างขึ้นกับข้างแรมเป็นต้นสิ่งที่สูงกว่าได้รับการมองว่าเป็นสิ่งที่เป็นมงคลและบริสุทธิ์^๕

ทรงรัตน์ ธมมาลาพงศ์ ได้ศึกษาพิธีกรรมที่เกี่ยวกับพระธาตุนาควน อำเภอนาควน จังหวัดมหาสารคาม พบว่า ความเชื่อของชาวนาควนที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำมาหากิน พิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับชุมชนและสังคม เป็นความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ ผี โดยยึดวันสำคัญทางพุทธศาสนา ตามเทศกาล และตามโอกาสเป็นวันสำคัญ เช่น ประเพณีพิธีกรรมวันมาฆบูชา และงานนมัสการพระธาตุนาควนประจำปี เริ่มตั้งแต่จะจำไปบอกกล่าว ฦๅตา ฦๅอารักข์ พราหมณ์พื้นบ้านประกอบพิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และมีประเพณีการทำบุญในวันสำคัญทางศาสนา และเทศกาลต่างๆ โดยเชื่อว่าพระบรมสารีริกธาตุ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และฦๅอารักข์ประจำสถานที่สำคัญในท้องถิ่นนั้นจะบันดาลให้ตามที่ปรารถนา^๖

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยข้างต้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่า พุทธศาสนิกชนมีความเชื่อว่าพระบรมสารีริกธาตุเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์และมีคุณค่าอย่างยิ่ง และเชื่อมั่นในอานุภาพของพระบรมสารีริกธาตุที่ประดิษฐานอยู่ในองค์พระธาตุสอดคล้องกับงานพระมหาสมชาย ธีรภาโส (บุญเกลี้ยง) ที่ศึกษาเรื่องความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุในสังคมไทยดังกล่าว

พุทธศาสนิกชนจึงพยายามปฏิบัติตนให้บริสุทธิ์ด้วย กาย วาจา และใจ เพื่อบูชาพระบรมสารีริกธาตุ และจากความเชื่อนี้เองจึงทำให้ชาวพุทธอำเภอนาควน จังหวัดมหาสารคามจัดประเพณีงานนมัสการพระธาตุนาควน ด้วยพิธีกรรมต่างๆ โดยมีความเชื่อว่าเมื่อกระทำเช่นนี้แล้วจะได้รับความคุ้มครองจากองค์พระธาตุนาควน สามารถที่จะอำนวยการให้เกิดความสุขอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพย์สินเงินทอง และปกป้องคุ้มครองจากภัยอันตรายต่างๆ ทั้งทางธรรมชาติและสิ่งเลวร้ายทั้งปวง ที่เกิดจากมนุษย์ ภูต ผี ปีศาจ และทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหาร ทรัพยากรธรรมชาติ ผู้คน สัตว์ อยู่เย็นเป็นสุข ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล ตลอดถึงการค้าขาย ทำราชการงานเจริญก้าวหน้าสืบไป

^๕ สุวิทย์ทองศรีเกตุ, “การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่มีต่อพฤติกรรมทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๓), หน้า๓๕-๔๕.

^๖ ทรงรัตน์ ธมมาลาพงศ์, “พิธีกรรมที่เกี่ยวกับพระธาตุนาควน อำเภอนาควน จังหวัดมหาสารคาม”. รายงานศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๒), บทคัดย่อ.

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารดังต่อไปนี้

๑.๖.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) เป็นการวิจัยทางเอกสาร (Document Research) เป็นการศึกษาข้อมูลเชิงจริยธรรมที่มีปรากฏเป็นข้อมูลปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาษาไทย พ.ศ. ๒๕๓๕ คัมภีร์อรรถกถา และเอกสารเกี่ยวกับพระธาตุคุณค่า และหลักศรัทธา

๑.๖.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ แหล่งข้อมูล หนังสือ ตำรา เอกสาร เว็บไซต์ ที่มีผู้ประพันธ์เกี่ยวกับประวัติ คุณค่า หลักศรัทธาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาพระธาตุนาคของชาวพุทธอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดมหาสารคาม และวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและจำเป็นต่อการวิจัย

๑.๖.๓ การศึกษาภาคสนาม

เป็นการศึกษาจากการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง คือกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งได้แก่พระเถระปราชญ์และผู้เกี่ยวข้อง ในพื้นที่ชุมชนเขตอำเภอหาดใหญ่ ๑๕ รูป/คนเกี่ยวกับประวัติ คุณค่า หลักศรัทธาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาพระธาตุนาคของชาวพุทธอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดมหาสารคามวิเคราะห์ข้อมูล และสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามหลักวิชาการ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเป็นแบบปลายเปิดและสัมภาษณ์ในเชิงลึก นำมาวิเคราะห์สรุปผลแล้วนำเสนอผลการวิจัย

(๑) **เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย** แนวทางการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์ เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล โดยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเนื้อหาภาษา และโครงสร้าง ก่อนนำไปใช้สัมภาษณ์ประชากรกลุ่มเป้าหมาย มีการจดบันทึก ใช้เครื่องบันทึกเสียง (เสียง)

(๒) **การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม** ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยแบบสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ได้นำผลจากการสัมภาษณ์ รวมทั้งเอกสารตำราที่เกี่ยวข้อง นำมาเรียงลำดับความสำคัญ และแยกแยะข้อมูลวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มา เรียบเรียงผลการศึกษา นำมาสรุปผลการวิจัย และจัดทำข้อเสนอแนะ

(๓) การวิเคราะห์ข้อมูล ได้นำข้อมูล (Data analysis) ที่ได้จากการรวบรวม นำมาวิเคราะห์แล้วเรียงลำดับและแยกแยะข้อมูลตามหลักอุปนัยวิธี (Inductive Method) และ เรียบเรียงผลการศึกษา นำมาสรุปผลการวิจัย เสนองานวิจัยฉบับสมบูรณ์ต่อหน่วยงานและ ผู้เกี่ยวข้องจัดทำข้อเสนอแนะด้วยพรรณนาวิธี (Descriptive Method)

๑.๓ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๓.๑ ทำให้ทราบหลักศรัทธา และพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา

๑.๓.๒ ทำให้ทราบประวัติ และพิธีกรรมการบูชาพระรัตนาคูณ อำเภอนาคูณ จังหวัดมหาสารคาม

๑.๓.๓ ทำให้ทราบคุณค่าของศรัทธาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาพระรัตนาคูณ ของชาวพุทธอำเภอนาคูณ จังหวัดมหาสารคามและนำผลที่ได้จากการศึกษาไปเป็นข้อมูลในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไป

